

Tek Ebeveynli Aileler*

Single Parent Family

Semiha FEYZİOĞLU**

Ceren KUŞÇUOĞLU ***

Öz

Son yıllarda pek çok ülkede olduğu gibi ülkemizde de tek ebeveynli ailelerin sayısı hızla artmaktadır. Tek ebeveynli ailelerin profilini belirleyecek kapsamlı ve özellikle niteliksel araştırmalara gereksinim duyulmaktadır. Bu araştırma, Türkiye'deki tek ebeveynli ailelerin durumlarını belirlemek amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmada temel hedef anne, baba ve çocukların tek ebeveynli aile olarak yaşadıkları süreçleri anlamak, yaşanan güçlükleri ve gereksinimlerini belirlemektir.

Bu çalışma planlanırken farklı bakış açılarından veriler elde edebilmek için, birbirinden bağımsız olarak çocukların, annelerin ve babaların, aile algıları, tek ebeveynli aile olma deneyimleri ve yaşadıkları güçlüklerle nasıl baş ettikleri niteliksel olarak irdelenmiştir. Elde edilen veriler niceliksel yöntemlerle de desteklenmiştir. Tek ebeveynli aile olmanın, psiko-pedagojik, ekonomik, sosyal, kültürel ve hukuki olmak üzere farklı alanlardaki etkileri araştırılmıştır.

Anahtar kelimeler: aile, tek ebeveynli aileler

Abstract

The primary purpose of this study is to determine the psychological, economic, social, legal and cultural effects of becoming a single parent family through death, divorce or separation on the remaining family members. Research has been conducted on how family members have been affected from becoming a single parent family, as well as the development of consequent coping mechanisms. Action recommendations have been developed based on the results of the study.

The results will be used to understand the problems that single parent families experience and also to recommend solutions in the context. Furthermore, it will help define related social problems and provide solutions, as well as gather information regarding families in Turkey.

Keywords: family, single parent family

* Bu makale T.C Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğüne yapıla Tek Ebeveynli Aileler Araştırması'ndan üretilmiştir.

** Tek Ebeveynli Aileler Araştırması Proje Yürütücüsü

*** Tek Ebeveynli Aileler Araştırması Proje Asistanı

Araştırmanın Metodolojisi

Bu araştırma, tasvir edici olmakla birlikte farkındalık yaratma ve koruma odaklıdır. Bu nedenle araştırma, anket soruları sormakla sınırlı kalmayıp, film, kolaj, cümle tamamlama, kurabiye adam, mektup yazma teknikleri gibi geniş bir aktarım yelpazesi kullanarak odak gruplar ve yarı yapılandırılmış görüşmelerden oluşturulmuştur. Odak grupların amacı mevcut durumun tespiti, tek ebeveynli aile olmanın getirdiği güçlükler ve aile bireyleri üzerindeki etkilerini, bunlarla baş etme yöntemlerini anlamaktır. Odak gruplarda yaratılan grup dinamiği sayesinde katılımcıların kendilerini rahat ifade etmeleri sağlanarak, psikoterapi teknikleri yardımı ile daha detaylı verilere ulaşmak hedeflenmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşmelerde ise kapalı uçlu anket soruları ve derinlemesine mülakat teknikleri kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmelerin ve odak grupların son bölümünde rahatlama egzersizi olarak katılımcılara mektup uygulaması yaptırılmıştır.

Çalışma kapsamında, İstanbul, Ankara, İzmir, Samsun, Adana, Şanlıurfa ve Erzurum illerinde kent ve kırdaki toplam 33 odak grup ve 276 yarı yapılandırılmış yüz yüze görüşme yapılmış, toplam 473 tek ebeveynli aile bireyinden veri toplanmıştır. Odak grup ve yarı yapılandırılmış görüşme sayısı ve dağılımı TÜİK 2009 ve IPSOS KMG Hane Tüketim Paneli verileri temel alınarak belirlenmiştir. Odak gruplar ve yarı yapılandırılmış görüşmeler anne, baba ve çocuğu kapsayacak şekilde oluşturulmuş, tek ebeveynli ailenin ait olduğu sosyoekonomik sınıfın (SES) ve yaşadığı yerin dağılımı nitel olarak anlamlı veri sağlayacak şekilde gerçekleştirilmiştir. Çalışmada hedef kitle, sosyoekonomik statüye göre ayrılmıştır. Bu sınıflandırma hane reisinin (haneye en yüksek geliri getiren kişi) eğitim seviyesini ve mesleğini temel alan SES matrisi kullanılarak belirlenmiştir. Çalışmada yüksek SES grubu AB; orta SES grubunu C1C2; düşük SES grubu ise DE olarak tanımlanmıştır.

Araştırmanın verilerinin çözümlenmesi ve yorumlanması; yarı yapılandırılmış görüşmeler ve odak grup ça-

lışmalarındaki ses kayıtlarının, cümle tamamlamaların, kolajların ve kurabiye adam uygulamalarının analizi ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgular ve yorumlar, anne, baba, çocuk; SES; il; kent-kır bazında gruplandırılmıştır. Nicel araştırma bulguları, nitel araştırma bulgularını desteklediğinden ayrı bir bölümde ele alınmamış, nitel araştırma bulguları ile birlikte verilmiştir.

Araştırmanın Bulguları

Aile Algısı

Tüm katılımcılar, aile denildiğinde anne, baba ve çocuğun bir arada yaşadığı sistemi anlamaktadır. Ebeveynler, anne-babanın sürekli anlaşmazlık yaşaması durumunda ayrılmalarının aile üyeleri için daha sağlıklı sonuçlar doğuracağını düşünmektedirler. Çocuklar ise anne ve babalarını bir arada görmeyi tercih etme eğilimindedir. Ailede anne; hem ebeveynlerin hem de çocukların gözünde, yaşamını çocuğuna adadığı ve çocuğunu karşılık beklemeden sevdiği için fedakâr, kutsal ve vazgeçilmezdir. Aile bireyleri için anne, aileyi bir arada tutan kişidir. Tek ebeveyn olan anne ise, eşi ile birlikte yaşayan anneye kıyasla daha güçlü olması gereken; çocuğu için hayata tutunan ve sürekli mücadele içinde bulunan bir kişi olarak algılanmaktadır. Babalar ise, çocuk için güven ve gücün simgesidir ve tüm aile bireyleri tarafından evin reisi olarak aileyi korumaktan ve evin geçimini sağlamaktan sorumlu kişi olarak algılanmaktadır. Tek ebeveyn olan baba, eşi ile birlikte yaşayan babaya göre çocuğu ile daha fazla ilgilenen; ancak daha çok ev dışı işlerle özdeşleştirildiği için özellikle çocuk bakımı ve ev işleri konusunda zorluk çeken bir kişi olarak görülmektedir.

Tek Ebeveynli Aile Olarak Deneyimler

Anneler tek ebeveyn oldukları ilk zamanlarda genel olarak çocuğu tek başına yetiştirmekle ilgili yoğun bir endişe yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Annelerin endişelerinin diğer önemli nedenleri ise tek ebeveyn olarak karşılaştıkları maddi sıkıntılar ve sosyal hayatta karşılaştıkları sorunlardır.

Anneler bir sorunla karşılaştıklarında çözüm için tek başlarına kaldıklarını, hatta bu sorunu paylaşacak kimse olmadığından kendilerini yalnız hissettiklerini ve boşluğa düştüklerini belirtmişlerdir. Bu duyguların yanı sıra ayrılmış ya da boşanmış anneler, mutlu bir evlilik sürdürmeyi başaramadıklarını düşündüklerinden daha çok buruk ya da mutsuz olduklarını; eşi vefat eden anneler ise eşlerini bir daha göremeyeceklerinden daha çok acı ve üzüntü hissettiklerini ifade etmişlerdir. Anneler aynı zamanda çocuklarının bu durumdan olumsuz etkileneceğini düşündüklerinden ve tek ebeveynli aile olmayı çocuğa nasıl açıklayacakları ile ilgili endişe yaşadıklarından bahsetmişlerdir. Az sayıda anne, tek ebeveynli aile olduktan hemen sonraki dönemde evlilikteki olumsuz deneyimlerin sona ermesiyle kendini rahatlamış ve huzurlu hissettiğini ifade etmiştir.

Tek ebeveyn olarak son dönemlerde ise annelerin düşünce ve duygularının çoğunlukla olumlu yönde değiştiği anlaşılmaktadır. Anneler eşlerinin yokluğunda ayakta kalabildiklerini, çocukları ile kendilerine yeniden bir yaşam kurabildiklerini, kendilerini daha güçlü ve özgüvenli hissettiklerini ya da evliliklerinde yaşadıkları duygusal ve fiziksel şiddet gibi sorunların ortadan kalkması ile daha huzurlu ve mutlu bir hayat sürdürdüklerini dile getirmişlerdir. Ancak tek ebeveyn olarak son dönemlerde kendisini hâlâ kötü hissettiğini belirten anneler de bulunmaktadır. Bu durumun temel sebepleri, ekonomik sıkıntılar, sosyal hayata karışıklığı zaman kendilerini yalnız ve eksik hissetmeleri, çocuğun tek ebeveynli olmasından dolayı mutsuz olduğunu düşünmeleridir. Eşi tarafından terk edilen ve eşinden haber alamayan annelerin ise kaygılarının ve çaresizlik hissinin devam ettiği görülmüştür.

Babalar tek ebeveyn oldukları ilk dönemlerde kendilerini duygusal açıdan zayıf ve yetersiz hissettiklerini belirtmişlerdir. Bu dönemde babaların en büyük kaygısı tek başlarına çocuklarını nasıl büyütecekleri ile ilgilidir. Ancak annelerden farklı olarak babaların kaygıları ekonomik olmayıp, çocuk bakımı konusunda kendilerini ye-

tersiz hissetmelerinden kaynaklanmaktadır. Babaların ayrılığın başlangıcında ortak duyguları yoğun bir acı ve üzüntüdür. Eşleri vefat eden babalar çoğunlukla o dönemde hissizleştiklerini ya da kendilerinde olmadıklarını; ayrılmış ya da boşanmış babalar ise kırgın, kızgın ve öfkeli hissettiklerini söylemişlerdir. Bununla birlikte boşanmış ya da ayrılmış babaların bir kısmı da evliliğin getirdiği sorumluluklardan kurtuldukları için ve daha fazla sosyalleştiklerinden dolayı kendilerini daha özgür hissettiklerinden de söz etmişlerdir.

Ancak tek ebeveyn olan babalar zaman ilerledikçe genellikle kendilerini daha az özgür hissetmektedirler. Daha önceden çocuk ile ilgili sorumluluk çoğunlukla anede iken tek ebeveyn olarak babalar bu sorumluluğu tek başlarına üstlenmekle daha kısıtlı ve sınırlı bir hayat yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Babaların büyük bir kısmında son dönemde eşin yokluğunun yarattığı yalnızlık ve boşluk duygusunun devam ettiği; bu duygunun sosyal hayatın yanı sıra daha çok ev içinde hissedildiği anlaşılmaktadır. Bu nedenle eşinden ayrılmış ya da boşanmış babalarda pişmanlık duygusu çoğunlukla baskındır; kendini daha sağlıklı, rahat ve huzurlu gören babaların azınlıkta olduğu söylenebilir. Ancak, çocuğu ile bir düzen kurmayı başardıktan sonra, ilk dönemlerde kendini duygusal açıdan zayıf, yetersiz hisseden babaların, kendini tekrar güçlü hissettikleri görülmektedir.

Tek ebeveynli oldukları ilk dönemlerde tüm çocuklar, evden ayrılan ebeveyni bir daha görememe korkusu ya da vefat eden ebeveynine karşı duyulan özlem nedeniyle büyük bir üzüntü, mutsuzluk ve yalnızlık içinde olduklarını belirtmişlerdir. Özellikle 12 yaş ve üzerindeki çocuklar, çevresindekilere ya da yakınlarına karşı eskisine göre daha hırçın ya da öfkeli olduklarını dile getirmişlerdir. Tek ebeveynli olduktan sonra 12 yaş ve üzeri çocuklar ebeveynlerinin kendilerine duydukları sevginin azalacağını düşünürken; daha küçük yaştaki çocuklar ise anne babasının neden ayrıldığını anlamaya çalışmaktadır. Eğer çocuk tek ebeveynli olduğu ilk zamanı hatırlamaya kadar küçükse, bu tür sorgulamaları daha çok

okula başladıktan sonra yapmaktadır.

İlerleyen dönemlerde de tek ebeveynli olmaktan ötürü çocukların kendilerini mutsuz hissetmesinin nedenlerinden birisi, ailece birlikte yaptıkları faaliyetleri artık sadece anne ya da sadece baba ile yapmalarıdır. Özellikle kendi yaşlıları ile ailece bir araya geldikleri faaliyetlerde ebeveynlerden birinin yokluğu çocukta eksiklik duygusu yaratmaktadır.

Zamanla tek ebeveynli olmayı kabullenen çocuklar da bulunmaktadır. Bu daha çok vefat yaşayan çocuklarda görülürken; anne-babası ayrılmış ya da boşanmış olan çocuklarda anne-babalarının tekrar bir araya gelmeleri ile ilgili umutlarının sürmesi kabullenmeyi zorlaştırmaktadır. Ancak ebeveynlerinin diğer ebeveynin yokluğunda da mutlu olabildiğini görmek ve her ebeveynle de düzenli iletişim içinde olmak bu süreci kolaylaştırmaktadır.

İlerleyen dönemlerde tek ebeveynli olma deneyimine bazı çocuklar daha şiddetli tepki verebilmekte; bu tepkiler kız ve erkek çocuklarında birbirinden farklılık göstermektedir. Bu süreci daha olumsuz tecrübe eden erkek çocuklarının içlerine çok daha fazla kapanık olduğu ve kendilerini daha zor ifade ettiği görülürken; kız çocukların öfkelerini daha rahat ifade ettiği ya da ölme isteğinden daha sık söz ettiği görülmüştür.

Tek Ebeveynli Ailelerde Anne – Baba ve Çocuk İlişkisi

Tek ebeveynli aile olduktan sonra çocuk ve birlikte yaşadığı ebeveyni arasındaki ilişki çoğunlukla olumlu yönde değişmektedir. Çocuk ve ebeveyn, anne-babanın boşanması ya da ebeveynlerden birinin vefatından sonra birbirlerine sevgilerini daha çok göstermeye çalışmaktadır. Erkek çocuğu ya da büyük yaşta kız çocuğu olan anneler, babanın yokluğu nedeniyle çocuk üzerinde otorite sağlamakta zorlanabilmektedir. Bununla birlikte, erkek çocuklar, evin erkeği rolünü benimseyerek annenin ve kız çocuklarının hayatına müdahale edebilmektedir. Baba ve çocuk ilişkisinde olumsuzlukların ya-

şandığı örnekler ise özellikle kız çocuğunun ergenliğe girdiği dönemlere denk gelmektedir. Kız çocukları bedenlerinde olan fiziksel değişimleri ya da erkek arkadaş gibi konuları babaları ile paylaşamamanın sıkıntısını yaşamaktadır. Kız çocuk-baba ilişkisindeki diğer sıkıntı ise erkek çocuk-anne ilişkisine benzer şekilde çocuğun istediği faaliyetlerin yapılmamasıdır.

Çocuğu ile beraber yaşamayan anneler, babalara göre çocukla daha düzenli ilişki sürdürmektedir: Görüşülen yaklaşık her beş anneden dördü düzenli ilişki içinde iken; babaların yaklaşık yarısı çocuğu ile düzenli görüşmektedir. Kırdan yaşayan çocukların birlikte yaşamadığı anne ya da babası ile düzenli görüşme oranı, kenttekilere göre daha düşüktür. Bunun yanında düşük SES'ten çocukların anneleriyle düzenli görüşme oranının da diğer SES'ten çocuklara göre düşük olduğu görülmüştür. Çocukların cinsiyetinin ise düzenli görüşme oranları üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmamaktadır. Ancak 13 yaş ve altındaki çocuklarda diğer ebeveyn ile düzenli görüşenlerin oranı; 13 yaş üstündeki çocuklara göre daha yüksektir. Bu noktada tek ebeveyn olma süresi arttıkça düzenli görüşme oranının düştüğünün altı çizilmelidir.

Annenin çocuk ile düzenli ilişki kuramamasının temel nedeni annenin başka bir bölgede olan baba evine geri dönmesi ve maddi imkansızlıklar olarak açıklanabilir. Annenin yeniden evlenmesi ya da çocuk ile görüşmeye karşı isteksizlik duyması da buna neden olabilmektedir. Babaların çocuk ile düzenli ilişki kurmama nedenlerinin başında babanın isteksizliği gelmekte; ayrıca babanın yeniden evlenmesi, başka bir şehre ya da ülkeye taşınması gibi faktörler de buna neden olmaktadır.

Ebeveynin düzenli iletişim konusundaki isteksizliği, özellikle erkek çocukların iletişimin sürdürülmesine dair motivasyonunu azaltmaktadır. Ayrıca babanın anneye karşı uyguladığı fiziksel ya da duygusal şiddetten ötürü de çocuklar kendi istekleri doğrultusunda babaları ile görüşmeyi reddedebilmektedir.

Tek Ebeveynli Ailelerde Yaşanan Hukuksal Süreçler

Çalışmada tek ebeveynli ailelerin yaşadığı hukuksal sıkıntılar daha çok boşanma yaşamış ailelerin deneyimleri doğrultusunda ele alınmıştır. Vefat sonrası ebeveynlerin yas dönemini çok net hatırlamadıkları bu nedenle karşılaştıkları hukuksal süreçlerde zorluk yaşamadıklarını ifade ettikleri görülmüştür. Boşanmış ebeveynler de genel olarak hukuksal prosedürlere dair bir eleştiri yapmamaktadır; sıkıntıların çoğunu eşten kaynaklanan anlaşmazlıklar olarak tanımlamaktadır. Tek ebeveynli olarak karşılaşılan hukuksal süreçler nafaka, mal paylaşımı ve velayet başlıklarında detaylı olarak incelenmiştir.

Çalışmada babalar arasında eski eşinden nafaka aldığını belirten bulunmamaktadır. Annelerin arasında ise, eşinden herhangi bir nafaka almayan annelerin sayısı, eşinden nafaka alanların yaklaşık olarak 2 katıdır. Düşük SES'ten olan ya da kırdan yaşayan annelerin eşlerinden yaygın olarak maddi bir yardım alamadıkları görülmüştür. Bunun bir nedeni annenin nafaka başvurusu yapmaması iken diğer neden babanın nafakayı ödemesidir. Anneler nafaka başvurusu yapmamalarının nedenlerini; babanın maddi gücünün olmaması, baba ile ileride muhatap olmak istememesi, babanın nafakayı pazarlık konusu yapması ya da başvuru karşısında tehditte bulunması olarak açıklamaktadırlar. Mahkeme tarafından yoksulluk ve/ya iştirak nafakası bağlanmasına rağmen eşin nafakayı ödemesine de sıkça rastlanılmaktadır. Babayı çocuklarının gözünde kötü bir duruma düşürmemek; böyle bir durumda çocuk ile kendi ilişkilenin de bozulacağından endişe duymak; mahkeme ile uğraşmak istememek; birikmiş nafaka bedelini babanın karşılayamayacağını düşünmek; prosedürler hakkında bilgi sahibi olmamak gibi nedenlerle anneler bu konuda mahkemeye başvurmamaktadırlar.

Boşanma sırasında en sık yapılan mal paylaşımı evdeki eşyaların paylaşılmasıdır. Ebeveynlerden birinin baba evine dönmesi ya da evden ayrılmış olması bu paylaşımı etkilemektedir. Görüşülen annelerin yarısın-

dan fazlası boşanırken mal varlığı paylaşımı olmadığını belirtmiştir. Bu anneler, mal paylaşımı olmamasının temel nedenini babanın borç içinde olması ya da paylaşımı gerektirecek mal varlığının bulunmaması olarak açıklamaktadır. Babanın mal varlığını saklaması da annelerin yaşadıklarını ifade ettikleri sıkıntılardan birisidir.

Boşanma sonrasında çocuğun velayeti Türkiye'de diğer ülkelerde olduğu gibi çoğunlukla anneye verilmektedir. Özellikle çocuğun yaşının küçük olduğu durumlarda mahkemenin eğilimi velayeti anneye verme yönündedir ve genellikle ebeveynlerin tercihi de bu yöndedir. Annenin evi terk ettiği; annenin aldatması nedeniyle boşanmanın gerçekleştiği; annenin maddi ya da psikolojik açıdan yeterli olmadığı durumlarda velayeti babalar almaktadır. Anne-baba genel olarak anlaşmalı olarak velayetin annede olmasını talep ettiğinden, çocuğa kiminle yaşamak istediği nadiren sorulmaktadır. Sorulduğu durumlarda ise çocuklar çoğunlukla kararsızlık hissetmektedir. Ancak yine de tüm çocuklar bu sorunun kendilerine sorulması gerektiği konusunda hemfikirlerdir. Ebeveynlerinden birini tercih etmek durumunda olduklarında bu çoğunlukla annedir; en göze çarpan nedeni ise babalarının anneleri kadar kendilerine iyi bakamayacağını düşünmeleridir.

Tek Ebeveynli Ailelerde Ekonomik Durum

Anne ve babalar tek ebeveyn olarak ekonomik sıkıntı içinde bulduklarını sıklıkla ifade etmişlerdir. Bu sıkıntılarını en çok çocuklarla ilgili konularla ilişkilendirmektedirler. Artan okul masraflarını karşılayamama, çocukları dershaneye gönderememe, beraber tatile çıkamama ve çocukların diğer isteklerini karşılayamamak, çocuk ile ilgili ekonomik sıkıntıların en çok hissedildiği konulardır. Anneler kira, ev masrafları gibi konularda da sıkıntı yaşarken; babalar bunları daha az dile getirmektedir. Özellikle düşük SES grubundaki annelerin gelir getirecek bir işte çalışmamasının yanı sıra nafaka almakta yaşadıkları sıkıntılardan dolayı da daha fazla ekonomik zorluk çektikleri görülmektedir.

Babalar ise ilk dönemlerde konsantrasyonlarının azalması nedeniyle maddi kayıp yaşadıklarını bildirmişlerdir. Bu dönemde işten ayrılan, iş değiştiren hatta iş yerini kapatan babalar vardır. Özellikle yüksek SES grubundaki babaların yaşadığı sıkıntı ise çalışan eşin getirdiği gelirin tek ebeveyn olduktan sonra ortadan kalkmasıdır. Babaların, tek ebeveyn olduktan sonra dışarıda yeme-içmeye daha fazla para harcanıyor olması gibi ilk dönemlerde sosyal hayatındaki harcamaların artması da ekonomik yükünü arttırmaktadır.

Çocukların çoğu da benzer şekilde tek ebeveynli olduktan sonra ekonomik sıkıntı yaşadıklarını ifade etmiş; bu sıkıntıları okul, kıyafet, oyuncak, sosyal aktivitelere katılım gibi kendi ihtiyaçlarının karşılanması konusunda yaşadıklarını söylemişlerdir.

Tek ebeveynli aileler yaşadıkları bu ekonomik sıkıntıları çeşitli yollarla gidermeye çalışmaktadır. Ebeveynin ya da çocuğun iş gücüne katılımı; ebeveynin ailesinden ya da kurum ve kuruluşlardan maddi destek almak bu yolların başında gelmektedir. Tek ebeveynli ailelerin maddi açıdan yardım aldıkları kurum ve kuruluşların ise daha çok Kaymakamlık ve Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı olduğu görülmektedir. Özellikle babalara kıyasla anneler ve düşük SES grubundan tek ebeveynli aileler daha fazla oranda kurumsal yardım almakta ya da kurumsal yardıma başvurmaktadır.

Tek ebeveyn olmak iş hayatında da zorluk yaratabilmektedir. Annelerin iş hayatında zorluk yaşadıkları konular çocuk bakımı ile ilgili çevresinden yardım alamadığında çalışma motivasyonunun düşmesi; çocuk ile ilgili acil durumlarda iş yerlerinden diğer ebeveynlere göre daha sık izin almak zorunda kalmaları, tek ebeveyn olmalarından ötürü işyerlerinde sözlü ya da fiziksel tacize uğramaları nedeniyle işten ayrılmak ya da iş değiştirmek zorunda kalabilmeleri; bu tür durumları yaşamamak için tek ebeveyn olduğunu söyleyememeleridir. Çocuğun bakımı gibi faktörlerin dışında babalar tek ebeveyn oldukları ilk zamanlarda alkol kullanımının ve sosyal hayatın artmasının olumsuz etkilerini yaşayabilmektedir.

Bu durum genellikle ilk dönemde yaşansa ve geçici olsa da, kimi durumlarda babaların işlerini kaybetmelerine ya da uzun vadeli olumsuz ekonomik sonuçlara neden olabilmektedir.

Tek Ebeveynli Aile Olmanın Sosyal Hayata Etkisi

Sosyal hayatın tek ebeveyn olduktan sonra çoğunlukla olumsuz etkilenmesi de söz konusudur. Anneler tek ebeveyn olduktan sonra daha az sosyalleşmek durumunda kalmaktadır. Çevrenin, özellikle kadınların kendilerini eşlerine karşı potansiyel tehlike olarak algılamaları da, annelerin sosyalleşmeyi tercih ettiği ortamları ve zamanları kısıtlamaktadır. Çevredeki kadınların önyargılı yaklaşımlarının yanında, karşı cinsin farklı beklentilerine karşı kendini koruma duygusu da sosyal hayatlarını kısıtlamalarına neden olmaktadır. Çevrenin yaklaşımları ile birlikte anne kendini daha fazla eve kapatmakta ve insanlardan soyutlamaktadır. Anneler çocuklarının da benzer şekilde anne-baba bir arada yaşayan aileleri görmekten dolayı üzüntü yaşayabileceğini düşünmekte; bu nedenle sosyal çevrelerini buna göre şekillendirmektedirler.

Özellikle kırdan ya da küçük ve nispeten daha kapalı bir çevre içinde yaşayan anneler dedikodu ile daha fazla karşılaşmakta, bu nedenle dışarı çıkarken akrabaları, arkadaşları veya tercihen erkek çocuklarını da yanlarına almaya özen göstermektedirler. Vefat sebebiyle tek ebeveyn olan annelerin sosyal hayatlarının boşanma ya da ayrılık yaşayan annelere göre daha az etkilendiği anlaşılmaktadır. Çevreden daha fazla destek aldıkları görülen eşi vefat etmiş anneler, sosyal hayatta kendilerini daha az yalnız hissetmektedir.

Tek ebeveyn olmanın babaların sosyal hayatını olumsuz etkileme sebeplerinden biri anneler gibi kendilerini farklı hissetmelerinden dolayı, anne babanın bir arada yaşadığı ailelerin bulunduğu ortamlardan kaçınmalarıdır. Babalar özellikle tek ebeveynliğin son dönemlerinde, çocuklarıyla daha fazla ilgilenebilmek adına sosyal hayatlarını kısıtlamakta, önceden görüştüğüleri arkadaşlarıyla çok daha seyrek görüşmektedir.

Vefat nedeniyle tek ebeveyn olan babalar her ne kadar çevreden destek görseler de hissettikleri kayıp duygusu sonucunda sosyalleşme istekleri, diğer tek ebeveyn olan babalara göre daha azalmaktadır.

Çalışmada tek ebeveyn olduktan sonra cinsel hayatın etkilenip etkilenmediği de sorgulanmıştır. Tek ebeveyn olmanın zorluklarından birisinin cinsel hayatın olumsuz etkilenmesi olduğu düşüncesine katılma oranı ebeveynin cinsiyetine göre farklılık göstermektedir. Ebeveynlerin çoğu babaların cinsel hayatının olumsuz etkilendiğini düşünürken (%63); annelerin cinsel hayatının olumsuz etkilendiği düşüncesine katılım oranı daha düşüktür (%38). Tek ebeveyn olan anneler sadece toplumsal baskılar nedeniyle değil, yaşanan psikolojik ve ekonomik sorunlar nedeniyle de cinselliğe dair duygularını bastırılmış, cinselliği bir ihtiyaç gibi görmekten vazgeçmişlerdir. Tek ebeveynli olmaktan kaynaklı sıkıntılardan ötürü isteksizlik yaşadığını söyleyenler yüksek SES grubundan kentte yaşayan anneler iken, düşük SES grubundan ve kırdan yaşayan anneler ise kadının erkek gibi cinselliğe bir ihtiyaç olarak yaklaşmadığını düşünmekte bu nedenle kendilerinin de böyle bir istek içinde olmadıklarını ifade etmektedirler.

Tek ebeveyn olarak yeniden evlenmeye bakış ise anne ve babalarda farklılık göstermektedir. Anneler temel olarak çocuğun üvey babadan olumsuz etkileneceğini düşündüğünden evlilikten uzak durmakta iken; babalar, evin düzeninin sağlanması, çocukların bakımı ve çocukların önünde kadın modeli olması amacıyla yeniden evlenmeye daha olumlu bakmaktadır. Yeniden evlenmek, çalışan ve yüksek sosyoekonomik gruptan olan anneler için yeniden büyük bir yükün altına girmek gibi algılandığından, bu gruptaki anneler daha düşük SES grubundan ve çalışmayan annelere göre yeniden evlenmeye daha soğuk bakmaktadır. Ekonomik nedenlerle evlenmeyi düşünen annelerin daha çok düşük SES grubundan olduğu görülmüştür. Daha düşük SES'ten babaların ise daha yüksek gruba oranla evliliğe daha olumlu baktığı görülmüştür. Bununla beraber küçük yaş-

ta çocukları olan babalar, üvey annenin çocuk ile ilişkisi konusunda endişeler yaşadığından evlenmeyi düşünmemekte, çocukların yaşı büyüdükçe bu fikre daha sıcak bakmaktadır.

Tek ebeveynli olmanın çocukların sosyal hayatına etkileri de genel olarak olumsuzdur. Özellikle ev dışı sosyal hayata daha çok karıştıkları ilköğretim döneminde, tek ebeveynli olma sürecinde psikolojik destek almayan ya da anne ve babanın boşanma ya da vefat sonrası düzgün iletişim kuramadığı çocukların kendilerini akranlarından farklı hissettiği görülmektedir. Bu çocuklar tek ebeveynli olmayı utanılacak bir durum olarak görmekte; bu nedenle de çevreleriyle kurduğu iletişimi kısıtlamaktadırlar.

Tüm SES gruplarından tek ebeveynli çocuklar okul başarılarının genel olarak olumsuz etkilendiğini belirtmiştir. Yüksek SES grubundan çocuklar; daha düzenli sosyal ve psikolojik destek aldıklarından ve arkadaş çevrelerinde özellikle boşanma nedeniyle tek ebeveynli olan çocukların daha çok olması nedeniyle okul başarısının olumsuz etkilendiğini diğer SES grubundan çocuklara göre daha az dile getirmiştir. Tek ebeveynliğin ilerleyen dönemlerinde ise kız çocukları, yaşanan üzüntüyü unutmak için derslerine daha çok ağırlık verdiklerini belirtmektedir. Düşük SES grubundaki erkek çocukları arasında ise okulu tamamen bırakan ve çalışmaya başlayanlar bulunurken, kız çocukları da nadir de olsa, tek ebeveynli olduktan sonra okul masraflarının aileye yük olması nedeniyle ya da ev içindeki sorumlulukları yüzünden okulu bırakabilmektedir.

Öğretmenlerin çocuğa yaklaşımı da tek ebeveynliliğin okul hayatına etkisinde belirleyici bir unsurdur. Yine de öğretmenlerin tavrı konusunda farklılıklar olduğu görülmüştür. Tek ebeveynli olduğu için öğretmenlerin bir kısmı çocuklara pozitif ayrımcılık uygulamakta; bu özellikle tek ebeveynli olduğu ilk dönemlerde çocuğun bu yeni durumla baş etmesine yardımcı olmaktadır. Öğretmenlerin bir kısmı da tek ebeveynli olmayı bu konuyu hiç açmayarak ya da konuyu sürekli dile getirerek nor-

malleştirmeye çalışmaktır. Konunun bu şekilde üzerine gidilmesi yoluyla normalleştirilmesi çocuğa yardımcı olmaktan ziyade olumsuz durumlara yol açmaktadır. Rehber öğretmenlerle konuşmak çoğu zaman öğrencilere iyi gelmektedir. Rehber öğretmenin verdiği tavsiyeler ya da istenilen zamanda konuşacak birinin olması çocuklar açısından rahatlatıcıdır. Ancak bazı rehber öğretmenin çocukla yeteri kadar ilgilenmediği, çocuğun yaşadıklarına dair yönlendirmeler yerine genel geçer yönlendirmelerde bulunduğu da ifade edilmiştir.

Tek Ebeveynli Ailelerin Sorunlarla Baş Etme Yöntemleri

Tek ebeveynli aile üyeleri yaşadıkları sıkıntılarla baş etmek için çeşitli yöntemlere başvurmaktadır. Tek ebeveynli ailelerin baş etmek için geliştirdiği yöntemler arasında bireysel yöntemler en sık başvurulanlardır. Bunlar ev işiyle oyalanma, tek başına kalıp düşünmek ve daha çok dinsel inançlara ağırlık vermektir. Çocukların varlığı özellikle ilk dönemde anneleri yaşama bağlayan unsur olmakta, yaşanan yalnızlık hissini azaltmaktadır.

Tek ebeveyn oldukları ilk dönemde yaşadıklarıyla baş edemeyen anneler bunu farklı şekillerde göstermektedir. Eşleri vefat etmiş anneler, sürekli uyduklarını, ağladıklarını ya da her şeye tepkisiz kaldıklarını belirtirken; boşanma ya da ayrılık yaşamış anneler bunlara ek olarak, kendilerini daha fazla suçladıklarını ve intiharı düşündüklerini söylemişlerdir.

Babaların ise neredeyse tümünün, tek ebeveynli olduktan sonraki ilk zamanlarda hayatları düzensizleşmiştir. Anneler gibi babalar da, ilk dönemde yaşananları düşünmemeye; kendilerini çeşitli şekillerde teselli etmeye çalışmaktadır. Tek ebeveynliğin son dönemlerinde çocuğuyla daha fazla zaman geçirmeye başlayan babalar için de çocuğun varlığı bir baş etme yöntemi olmaktadır. Yaşadıklarıyla baş edemeyen babaların ise normalden fazla alkol tüketmeleri, gece hayatına ağırlık vermeleri, karşı cinsle kısa süreli duygusal ya da cinsel ilişkiler yaşamaları söz konusudur.

Çocuklar ise tek ebeveynli aile oldukları ilk dönemde daha çok içlerine kapanmakta; yüksek sesle müzik dinleyerek, resim yaparak, tek başlarına kalmayı tercih etmektedir. İlerleyen dönemde hobiler, dikkatlerini başka bir alana yoğunlaştırmalarına yardımcı olmaktadır. Evde evcil bir hayvanın varlığı da çocukların kendilerini daha iyi hissetmesine yardımcı olmaktadır. Özellikle yaşça büyük erkek çocuklarda yeni durumla baş edememe artan saldırganlık ile kendini göstermektedir. Özellikle 15–17 yaş grubunda ve düşük SES grubundaki erkek çocuklarının alkol ve sigara kullandığı görülmektedir. Kız çocuklar ise yaşadıklarıyla baş edemediği için intihar etmek isteğinden ya da intihar teşebbüsünde bulunduğundan söz etmişlerdir.

Bireyin çevresindeki yakınları, arkadaşları ve diğer kişilerden aldığı psikolojik, ekonomik ve diğer destekler olarak tanımlanan sosyal destek mekanizmalarının tek ebeveynli ailelerin yaşadığı çeşitli sıkıntıları çözme noktasında önem taşıdığı görülmektedir. Annelerin büyük bir kısmı ilk dönem yaşadıkları sıkıntıları akranları olan arkadaşlarıyla; babalar da daha çok iş arkadaşları ve yakın arkadaşlarıyla paylaşmaktadır. Dışarıdan alınan bu destek, ebeveynler üzerindeki baskıyı ve hissedilen yalnızlık hissini azaltmaktadır. Çocuklar için de çevreden alınan destek önemlidir. İlk dönemde, özellikle yaşça büyük çocuklar, evde değişen durumdan kaçınmak için dışarıda arkadaşlarıyla daha fazla vakit geçirmektedir.

Yaşanılanlarla baş etmede ailenin desteği yine önemli bir rol oynamaktadır. Aile, çevrenin dışlamasına ya da olumsuz tutumuna karşı tek ebeveyn olan anne ve babaya dayanak olabilmektedir. Görüşülen annelerde boşanma sonrası ailesinin tam desteğini alanların bu süreci çok daha kolay atlatabildikleri, kendilerine olan güvenlerinin daha fazla, yaşama karşı bakışlarının daha olumlu olduğu görülmüştür.

Bunların dışında iş hayatı da psikolojik sorunların atlatılmasına yardımcı olmaktadır. Bu aslında daha çok anneler için geçerlidir. Anneler için çalışma hayatı, evden uzaklaşıp düşüncelerini başka bir kanala yönlendir-

dikleri bir mecradır, aynı zamanda da evi geçindirmeye başladıklarında kendilerini daha güçlü hissetmelerine yardımcı olmaktadır. Babalar için ise iş hayatı sadece ilerleyen dönemlerde yaşadıklarını atlatmalarında önemli rol oynamaktadır.

İş hayatının anneler üzerindeki olumlu etkisine benzer şekilde okul hayatının kız çocuklarına olumlu bir etki sağladığı görülmektedir. Kız çocukları için derslerde başarılı olmak o dönemde kendilerini daha iyi hissetmelerine yardımcı olduğu gibi geleceklerine dair bir güvence kazanmalarına da yardımcı olmaktadır.

Tek ebeveyn olduktan sonra tüm aile bireyleri için yaygın olmamakla birlikte psikolojik destek alındığı da görülmektedir. Bu destek çoğunlukla ilk iki yıl içerisinde alınmakta olup, daha sonra tedaviye son verilmektedir. Görüşülen annelerin yarısına yakını tek ebeveyn olduktan sonra psikolojik destek almıştır. Özellikle orta SES grubundan anneler, düşük ve yüksek SES grubuna göre psikolojik destek almayı daha sık tercih etmektedir. Görüşülen babaların ise yalnızca yaklaşık dörtte biri psikolojik destek almıştır. Psikolojik destek alan babaların çok büyük bir bölümü orta ve üst SES grubundandır. Psikolojik destek daha çok devlet hastanelerinden; nadir olarak da özel hastane, klinik ve kadınlarla ilgili çalışan derneklerden alınmaktadır. Devlet hastanelerinden alınan destek çoğunlukla ilaç kullanımının önerilmesi ile sınırlı kalmaktadır. İlaç tedavisi düşük SES grubundaki annelerde daha yaygın iken, terapi görenler daha çok yüksek SES grubundaki annelerdir.

Psikolojik destek alan çocuk sayısı ise düşüktür. Erkek çocuklarda bu oran daha da düşüktür; destek alan erkek çocukların hepsi kentte yaşamaktadır. Çocukların büyük bölümü ilaç kullanmamakta; sadece terapi görmektedir. Hastanelerin yanı sıra rehberlik öğretmenlerinin yönlendirmesiyle belediyelerin ve MEB'in sağladığı psikolojik destekten faydalanan çocukların sayısı çok azdır.

Öneriler

Bu çalışmanın bulguları tek ebeveynli ailelerin en az zararla yeni hayatlarını düzenleme, düzeltme ve iyileştirme konularında atılacak adımlar için yol gösterici bir nitelik taşımaktadır.

Çalışmada tek ebeveynli aile bireylerine yönelik çeşitli aksiyon önerileri sunulmuştur. Hukuksal prosedürlerle dair öneriler arasında ebeveynlerin hem tek ebeveyn olma sürecinde hem de sonrasında nafaka, mal rejimi ve velayet gibi konularda ücretsiz hukuksal danışmanlık alabileceği birimlerin yaygınlaştırılması yer almaktadır. Bununla birlikte aile mahkemelerindeki pedagogların çocuğun ruhsal sağlığını merkeze koyan bir yaklaşımın belirlenmesinde rol alması gerektiği ve özellikle çocuğun birlikte yaşamayacağı ebeveyni ile düzenli ilişki sürdürmesinin önemi konusunda yönlendirici olması gerekliliği vurgulanmıştır. Bu tür ilişkilerin sağlıklı ve düzenli yürütülmesi için aile buluşma noktaları gibi merkezlerin oluşturulması çözüm yöntemlerinden birisidir.

Çalışmada önemi vurgulanan diğer bir nokta ise, tek ebeveynlere ve özellikle tek ebeveyn olan annelere yönelik öncelikli istihdam politikaları oluşturulmasıdır. İşgücüne katılım ile ilgili bir diğer husus da çalışan tek ebeveynli anne ve babaların çalışma süresi boyunca çocuklarını bırakacakları ücretsiz kreş ve gündüz bakımevleridir. Ekonomik alandaki diğer bir öneri ise tek ebeveynli ailelere yönelik vergi indirimi, aile yardımı ya da çocuk yardımı gibi ekonomik paketlerin oluşturulmasıdır. Ancak bu teşviklerin kötüye kullanma riskine karşın denetim mekanizmasının oluşturulması, bu tür teşviklerin doğru hedef kitleye ulaşması açısından önemlidir.

Tek ebeveynli aile üyelerinin karşılaştıkları en büyük sıkıntılardan birisi toplumdaki tek ebeveynli aile olmaya yönelik önyargılardır. Bu önyargıları ortadan kaldırmak için ders kitapları, reklam ve TV dizileri gibi mecralarda iki ebeveynli örneklerin yanı sıra sağlıklı ve mutlu tek ebeveynli aile örneklerinin sergilenmesi önerilmiştir.

Tek ebeveynli aile fertlerinin psikolojik sağlıklarını desteklemek ve/veya bozulmamasını sağlamak adına, devlet tarafından sağlanacak ücretsiz psikolojik destek hizmetinin sağlanması ve bu konuda bilgilendirmelerin yapılması, aile bireylerinin bu süreçle sağlıklı bir şekilde baş etmelerine yardımcı olacaktır. Psikolojik destek programlarının tek ebeveynli ailelere özgün şekilde hazırlanması; bu tür destek programlarının aile danışma merkezleri gibi kurumlarda da daha yaygın ve etkin bir şekilde yürütülmesi ve tek ebeveynli aile olmanın he-

men öncesinde ve sonrasında tüm süreci kapsayacak şekilde düzenlenmesi, bu dönemin daha kolay atlatılmasına olanak sağlayacaktır.

Sonuç olarak sağlıklı birey, sağlıklı ve fonksiyonel aileyi oluşturacak, sağlıklı aile de sağlıklı toplumu oluşturacaktır. Sağlıklı toplum için, ailede yaşayan bireylerin mutlaka süregelen ilişkilerini güçlendirecek ve pozitif kimlik, öz saygı ve becerileri geliştirecek bir ortamın yaratılmasına ihtiyaç vardır.

KAYNAKÇA

Amato, P.R.(1987). Family Processes in One-Parent, Stepparent, and Intact families:The Child's Point of View. *Journal of Marriage and Family*, 49 (2), pp.327-337.

Amato, P. R., & Keith, B. (1991). Separation from a parent during childhood and adult socioeconomic attainment. *Social Forces*, 70, pp.187-206.

Aseltine, R.H., & Kessler, R.C. (1993). Marital disruption and depression in a community sample. *Journal of Health and Social Behaviour*, 34, 237–251.

Aslıhan, M. N. (1998). Parçalanmış veya Tam Aile-ye Sahip Çocukların Öz-Kavramı Depresyon Düzeyleri ve Akademik Başarılarının Yaş ve Cinsiyet Yönünden Karşılaştırılması. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.

Barth, R. P., Claycomb, M., & Loomis, A. (1988). Services to adolescent fathers. *Health and Social Work*, 13, 277-287

Başar, F., 1996. Üvey Ebeveyne Sahip Olan ve Olmayan 10-11 Yaş Grubundaki Çocukların Saldırganlık Eğilimleri ve Kendilerini Algılama Biçimlerinin incelenmesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi, A.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Bianchi, S.M. (1994). The Changing Demographic and Socioeconomic Characteristics of Single Parents Families. *Marriage & Family Review*, 20(1&2), pp.71-97.

Brandwein, R.A., Brown, C.A., & Fox, E. M. (1974). Women and Children Last: The Social Situation of Divorced Mothers and Their Families, *Journal of Marriage and Family*, 36 (3), pp. 498-514.

Bulut Serin, N. & Öztürk, S. (2007). Anne-Babası Boşanmış 9–13 Yaşlarındaki Çocuklar İle Aynı Yaş Grubundaki Anne-Babası Boşanmamış Çocukların

Benlik Saygısı Ve Kaygı Düzeyleri. Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD). 8(2), pp, 117-128.

Burden, D. S. (1986). Single Parents and the Work Setting: The Impact of Multiple Job and Homelife Responsibilities, *Family Relations*, 35(1), The Single Parent Family, pp. 37-43.

Buvinic, M ve Gupta, G. R. (1997). Female- Headed Households and Female-Maintained Families: Are They Worth Targeting to Reduce Poverty in Developing Countries, *Economic Development and Cultural Change*, The University of Chicago.

Chiriboga, D. A. (1982). Adaptation to marital separation in later and earlier life. *Journal of Gerontology*, 37, pp.109-114.

Colletta, N. D. (1983). Stressful lives: The situation of divorced mothers and their children. *Journal of Divorce*, 6(3), pp.19-31.

Çelikoğlu, C. (1997). Boşanmanın Çocukların Benlik Saygısına Etkisinin İncelenmesi.Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.,

Daly, K. (2003). Family Theory Versus the Theories Families Live By. *Journal of Marriage and Family*, 65 (4), pp. 771–784.

Erkan, G. (1986). Boşanmaların çocukların benlik tasarım düzeyine H.Ü.S.H.Y.O. Dergisi, Cilt 4, sayı 2-3, Ankara.

Georgas, J. et al. (2001). Functional Relations in the Nuclear and Extended Family: A 16-Culture Study, *International Journal of Psychology*, Vol. 36, Issue 5.

Glasser, P., & Navarre, E. (1965) The problems of families in the AFDC program. *Children*, 12, pp. 151-157.

Glenn, N. D. & Kramer, K. B. (1987). The marriages

and divorces of children of divorce. *Journal of Marriage and the Family*, 49, pp. 811-825.

Greif, G. L. (1985). *Single fathers*. Lexington, MA: D. C. Heath & Co.

Greif, G. L., & DeMaris, A. (1990). Single fathers with custody. *Families in Society*, 71, pp.259-266.

Goode, W. J. (1948). *After Divorce*. Glencoe: The Free Press.

Goode, W.J. (1971). World revolution and family patterns. *Journal of Marriage and the Family*, 33, pp. 624-635.

Hanson, S. (1986). Healthy single parent families. *Family Relations*, 35, pp.125-132.

Hareven, T. K. (1992). American families in transition: Historical perspectives on change. In *Family in transition* (A. S. Skolnick and J. H. Skolnick, eds.), New York: HarperCollins.

Hetherington, E. M., Cox, M., & Cox, R. (1979). Stress and coping in divorce: A focus on women. In *Psychology and women in transition* (J. Gullahorn, ed.), pp. 95-128. New York: B. H. Winston & Son.

Hetherington, E. M., Cox, M., & Cox, R. (1985). Long-term effects of divorce and remarriage on the adjustment of children. *Journal of the American Academy of Child Psychiatry*, 24, pp.518-530.

Kağıtçıbaşı, Ç. (2002). Cross-cultural perspectives on family change, In *Autonomy and dependence in the family: Turkey and Sweden in critical perspective*, (Liljestrom R. & Özdalga E. , eds.), İstanbul: Swedish Research Institute.

Kain, E. (1990). *The myth of family decline*. Lexington, MA: Lexington Books.

Karakuş, S. (2003). Anne Babası Boşanmış ve Boşanmamış Çocukların Depresyon Düzeylerinin İnce-

lenmesi ve Okul Başarısına Yansıması. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Kitson, G. C. (1992). *Portrait of Divorce: Adjustment to Marital Breakdown*, New York: The Guilford Press.

Kitson, G.C., Babri, K.B., Roach, M.J., & Placidi, K.S. (1989). Adjustment to widowhood and divorce. *Journal of Family Issues*, 10, 5-32.

Kitson, G. C., & Morgan, L. A. (1990). The multiple consequences of divorce: A decade review. *Journal of Marriage and the Family*, 52, 913-924.

Krein, S. F. (1986). Growing up in a single parent family: The effect on education and earnings of young men. *Family Relations*, 35, pp. 161-168.

Lansford, J.E., Ceballo, R., Abbey, A., & Stewart, A.J. (2001). Does Family Structure Matter? A Comparison of Adoptive, Two-Parent Biological, Single-Mother, Stepfather, and Stepmother Households. *Journal of Marriage and Family*, 63(3), pp.840-851.

Le Bourdais, C., H. Desrosiers and B. Laplante. 1995. "Factors Related to Union Formation Among Single Mothers in Canada," *Journal of Marriage and the Family* 57(2): 410-420.

Maldonado, S. (2005). *Beyond Economic Fatherhood: Encouraging Divorced Fathers to Parent*. *University of Pennsylvania Law Review*, 153(3), pp. 921-1009.

Mueller, D. P., & Cooper, P. W. (1986). Children of single parent families: How they fare as young adults. *Family Relations*, 35, pp. 169-176.

Newman, K. (1986). Symbolic Dialectics and Generations of Women: Variation in the Meaning of Post-Divorce Downward Mobility. *American Ethnologist*, 13(2), pp. 230-252.

Norton, A.J., & Glick, P.G. (1986) One Parent Families: A Social and Economic Profile. *Family Relations*,

35(1), The Single Parent Family, pp.9-17.

Patterson, J. M. (2002). Integrating Family Resilience and Family Stress Theory, *Journal of Marriage and Family*, 64(2), pp. 349-360.

Piper, N. (2005). Gender and Migration. A paper prepared for the policy analysis and research programme of the Global Commission on International Migration.

Rainwater, L., & Yancy, W. L.(1967). The Moynihan Report and the Politics of Con-troversy. Cambridge: Massachusetts Institute of Technology Press.

Richards, L.N., & Schmiede, C.J. (1993). Problems and Strengths of Single-Parent Families: Implications for Practice and Policy. *Family Relations*, 42(3), Family Diversity, pp. 277-285.

Risman, Barbara J. (1986). "Can Men 'Mother'?" *Life As A Single Father.* *Family Relations* 35:1. Reprinted in: *In Praise of Fifty Years: The Grove's Conference on the Conservation of Marriage and the Family*, edited by Paula W. Dail and Ruth H. Jenson. Lake Mills, IA: Graphic Publishing Company.

Rose, V. L., & Price-Bonham, S. (1973) Divorce adjustment: A woman's problem. *The Family Coordinator*, 22, pp. 291-297.

Sanik, M. M., & Mauldin, T. (1986). Single versus two parent families: A comparison of mother's time. *Family Relations*, 35, pp.53-56.

Sardoğan, M., Karahan, F., Dıcel, A. ve Menteş, Ö., (2007). Ebeveyn bağlanma düzeyine ve anne babanın boşanma / birliktelik durumuna göre çocuklarda evlilik çatışmasını algılama biçimleri. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23, pp.12-23.

Shapiro, Adam. (1996). Explaining psychological distress in a sample of remarried and divorced persons: The influence of economic distress. *Journal of Family Issues*, 17, pp.186- 203.

Taylor, R. J., Chatters, L.M., Tucker, B.M., & Lewis, E. (1990) Developments in Research on Black Families: A Decade Review. *Journal of Marriage and Family*, 52(4), *Family Research in the 1980s: The Decade in Review*, pp. 993-1014.

T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü. (2006). *Aile Yapısı Araştırması 2006*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası.

Umberson, D., & Williams, C. L. (1993). Divorced fathers: Paternal role strain and psychological distress. *Journal of Family Issues*, 14, 378-400.

Wallerstein, J. S., & Blakeslee, S. (1989). *Second chances: Men, women, and children a decade after divorce*. New York: Ticknor & Fields.

Wallerstein, J. S., & Kelly, J. (1980). *Surviving the breakup: How children and parents cope with divorce*. New York: Basic Books.

Wang, H., & Amato, P. R. (2000). Predictors of Divorce Adjustment: Stressors, Resources, and Definitions. *Journal of Marriage and the Family*, 62, pp: 655-668.

White, J. M., & Klein, D. M. (2002). *Family theories*, Thousand Oaks, CA: Sage.

Winchester, H.P.M. (1990). Women and Children last: The Poverty and Marginalization of One-Parent Families. *Transactions of the Institute of British Geographers*, New Series, 15(1), pp. 70-86.

